

Dumitru-Adrian CIUREA
(Universitatea „Babeș-
Bolyai”, Institutul STAR,
Cluj-Napoca)

Rogierius din Apulia și citarea Bibliei. Pași spre o biografie teologică

Abstract: (Rogierius of Apulia and Biblical Citation. Steps towards a Theological Biography) The present paper aims to analyze Rogierius of Apulia's work *Epistola in miserabile*, focusing on its biblical dimension. The goal of this study is to broaden the understanding of Rogierius' personality and his work by conducting a detailed analysis of his biblical citations. The current state of knowledge on the proposed topic indicates that Rogierius' work is relatively known nationally and well-known internationally. However, it is noted that theological analyses of his work are entirely lacking. Our paper seeks to contribute to the development of Rogierius' biography by adding the theological segment to the existing historical and philological segments in national and international literature. This study will propose several conclusions regarding biblical citation in *Epistola in miserabile carmen*, including conclusions on the overall selection of biblical books cited, conclusions on the functional role of biblical quotations within the discourse, and conclusions on Rogierius' historical-theological perspective on the events narrated through the prism of correlated citations. By presenting the results of this analysis, we believe we will be able to outline Rogierius' theological profile, thus contributing to the development of his intellectual biography. Moreover, such an analysis will also serve as a relevant case study for the field of biblical studies by examining the hermeneutical principles applied by the author in Scripture citation.

Keywords: *Rogierius, Epistola in miserabile carmen, biblical quotations, theological biography, hermeneutics.*

Rezumat: Prezenta lucrare își propune să analizeze opera *Epistola in miserabile carmen* a lui Rogierius din Apulia, concentrându-se asupra dimensiunii biblice a discursului. Scopul acestei lucrări este acela de a lărgi orizontul cunoașterii personalității lui Rogierius și a operei sale prin analizarea detaliată a manierei de citare a Bibliei. Stadiul actual al cunoașterii temei propuse arată că opera lui Rogierius este relativ cunoscută pe plan național și bine cunoscută pe plan internațional. Totuși, constatăm că analizele teologice asupra operei sale lipsesc cu desăvârșire. Lucrarea noastră își propune să contribuie la dezvoltarea biografiei lui Rogierius prin adăugarea segmentului teologic la cele două segmente deja abordate de literatura de specialitate istorică și filologică. Studiul nostru va trasa câteva concluzii privind citarea biblică în *Epistola in miserabile carmen* sub următoarele aspecte: selecția generală a cărților biblice citate; rolul funcțional al citatelor biblice în cadrul discursului; raportarea istorico-teologică a lui Rogierius la evenimentele relatate prin prisma citatelor corelate cu relatările în cauză. În urma prezentării rezultatelor acestei analize considerăm că vom putea contura profilul teologic al lui Rogierius, contribuind astfel la dezvoltarea biografiei sale intelectuale. Mai mult, o asemenea analiză va reprezenta și un studiu de caz relevant pentru domeniul studiilor biblice prin analiza principiilor hermeneutice aplicate de către autor în citarea Scripturii.

Cuvinte-cheie: *Rogierius, Epistola in miserabile carmen, citate biblice, biografie teologică, hermeneutică.*

1. Introducere

Rogierius din Apulia este un cleric medieval, care a trăit în secolul al XIII-lea, în spațiul european. Rogierius este cunoscut mai ales pentru opera sa – *Epistola in miserabile carmen*, ce reprezintă o cronică cu valențe autobiografice a mării invazii tătare din 1241-1242.

În lucrarea de față ne propunem să întreprindem o analiză complexă a citatelor biblice care apar în text din mai multe puncte de vedere, anume: forma citării, selecția generală a cărților biblice din care se citează, rolul funcțional al citatelor biblice în cadrul discursului și concluziile teologice ce pot fi trasate pe baza citatelor biblice.

Scopul prezentei lucrări este acela de lărgi orizontul cunoașterii personalității lui Rogierius și a operei sale prin analiza detaliată a manierei de citare a Bibliei. Astfel, lucrarea noastră își propune să contribuie la dezvoltarea biografiei lui Rogierius prin adăugarea segmentului teologic la cele două segmente deja abordate de literatura de specialitate istorică și filologică. Prin prezentarea rezultatelor acestei analize vom putea parcurge primii pași spre conturarea profilului teologic al lui Rogierius, contribuind astfel la dezvoltarea biografiei sale intelectuale.

Pe plan național, opera lui Rogierius este cunoscută încă din anul 1935 odată cu traducerea fragmentară îngrijită de către filologul și istoricul Gheorghe Popa-Lisseanu (Popa-Lisseanu, 1935). Această traducere cunoaște și două noi editări (2006 și 2020). Traducerea lui Popa-Lisseanu din 1935 omite câteva pasaje ale operei lui Rogierius, textul latin bazându-se pe o ediție veche. Ediției îngrijite de Popa-Lisseanu îi lipsește, de asemenea, și aparatul critic, iar o seamă de informații și argumente din studiul introductiv sunt acum dovedite ca eronate, conform profesorului Iulian Damian (Damian, 2021, 71-7). Recent, în spațiul românesc, interesul pentru persoana și opera lui Rogierius cunoaște un reviriment prin abordările profesorului Iulian Damian care a publicat până în prezent două studii cu privire la *Epistola in miserabile carmen* a lui Rogierius (2021 și 2023). Temele principale pe care profesorul Damian le abordează în cele două studii ale sale sunt de natură istorică și filologică, precum: *o pledoarie pentru o nouă ediție românească, Rogierius și modernitatea sa, memoria selectivă a lui Rogierius, elementul germanic în Carmen miserabile, elementul romanic în Carmen miserabile, Rogierius și Toma din Split*. De asemenea, opera lui Rogierius este citată masiv ca sursă istorică într-un articol ce analizează evenimentele militare din spațiul românesc în perioada invaziei mongole din 1241 (Karademir, 2023, 1-22). Acest articol este publicat în volumul unui simpozion româno-turc de istorie militară, la Istanbul. Într-o situație asemănătoare este și cartea lui Tudor Sălăgean care se ocupă de istoria Transilvaniei în a doua jumătate a secolului al 13-lea și care îl citează abundant pe Rogierius ca sursă istorică (Sălăgean, 2007), publicată și în străinătate (Sălăgean, 2016). Alte studii consacrate care să aibă în centru personalitatea și opera lui Rogierius nu s-au publicat până acum în spațiul academic național.

Pe plan internațional, stadiul cunoașterii temei generale este mai aprofundat. Cercetarea internațională cunoaște cele mai vechi variante ale textului prin edițiile de la Brno și Augsburg din 1488. Mai mult decât atât, în 2010 s-a publicat la Budapesta

și o ediție cu text latin redat integral însoțit de o traducere în limba engleză. Această ediție apărută sub îngrijirea lui János M. Bak și a lui Martyn Rady conține un aparat critic serios care se bazează pe principalele surse ce alcătuiesc istoria textului și pe cele mai recente studii din bibliografia internațională. Aceste studii, scrise în mai multe limbi de circulație internațională, începând cu a doua jumătate a secolului trecut și până la momentul publicării, tratează abundant problemele istorice, filologice și tehnice pe care personalitatea și opera lui Rogerius le ridică (Bak și Rady, 2010). Altminteri, opera lui Rogerius mai este citată ca sursă în diferite studii și volume ce tratează probleme ale istoriei medievale. Un exemplu este cartea Norei Berend care abordează dinamica socio-religioasă în Ungaria medievală (Berend, 2001). Un alt exemplu este volumul lui Pál Engel care se ocupă istoria Ungariei în perioada 895-1526 și care menționează *Carmen miserabile* în câteva rânduri, ca document de natură istorică (Engel, 2001).

Cu toate că, cel puțin pe plan internațional, *Epistola in miserabile carmen* se bucură de o prezență considerabilă în cercetarea academică, totuși analizele teologice lipsesc cu desăvârșire, după cum am constatat survolând zecile de titluri din bibliografiile naționale și internaționale actuale. Aceasta fiind situația, despre o analiza biblică a textului operei nici nu poate fi vorba până la ora actuală.

În ceea ce privește metodologia prezentului demers de cercetare, lucrarea noastră conține 4 capitole. Primul este unul introductiv. Cel de-al doilea prezintă succint câteva repere biografice cu privire la Rogerius și câteva considerații generale referitoare la opera sa. Cel de-al treilea capitol este cel central și cuprinde 4 subcapitole. Primul subcapitol tratează problema metodologiei citării medievale și analizează forma citatelor biblice în opera lui Rogerius. Cel de-al doilea subcapitol prezintă o imagine de ansamblu asupra citatelor biblice din *Epistola in miserabile carmen* și trasează câteva concluzii cu privire la autor pe baza selecției cărților biblice citate. Cel de-al treilea subcapitol tratează tema rolului funcțional al citatelor biblice în cadrul discursului identificând 3 astfel de roluri, fiind analizate și exemplificate fiecare în parte. Ultimul subcapitol dezvoltă două teme teologice de importanță centrală care apar în opera lui Rogerius prin intermediul citatelor biblice, investigând poziția teologică a lui Rogerius în raport cu acestea. Capitolul final este dedicat concluziilor. Instrumentele utilizate în alcătuirea prezentei lucrări sunt bibliografice și cuprind: ediții ale textului biblic, surse, literatură de specialitate și dicționare.

2. Rogerius din Apulia și *Epistola in miserabile carmen* – considerații generale

Rogerius din Apulia s-a născut în jurul anului 1205 în Torre Maggiore, Apulia, Italia.¹ Cariera sa clericală este suficient de cunoscută, însă nu se cunosc prea multe detalii cu privire la perioada tinereții sale. Conform editorilor Bak și Rady, titlul pe care acesta îl poartă (i.e. magister) trimite la o educație superioară, însă nu există

¹ Profesorul Iulian Damian, probabil pe urmele lui Toma din Split (Thomas of Split, 358-359), identifică drept loc al nașterii lui Rogerius localitatea Torrecuso, lângă Benevento, Italia (Damian, 2021, 73).

informații concrete cu privire la eventualele studii universitare pe care acesta le-ar fi urmat. Totuși, continuă editorii, pe baza operei sale, *Epistola in miserabile carmen*, se poate presupune faptul că nu ar fi urmat doar studii de drept canonic, ci și studii de arte liberale (Bak și Rady, *Introducere* la Master Roger 2010, XLIII).

Cât privește cariera eclezială a lui Rogerius, se știe faptul că acesta se află în serviciul curiei papale încă din anii 30 ai secolului al XIII-lea. În anul 1232, Rogerius vizitează Ungaria în calitate de capelan al cardinalului Giacomo di Pecorari, episcop de Preneste. Acesta din urmă, explică Bak și Rady, avea misiunea de a media conflictul dintre regele Andrei al II-lea și arhiepiscopul Robert și, astfel, a petrecut 2 ani în Ungaria. În acest context, Rogerius alege să rămână și obține întâi poziția de capelan, apoi pe cea de arhidiacon al catedralei din Oradea, pe atunci, în Ungaria de est (Bak și Rady, *Introducere* la Master Roger 2010, XLIII). Între anii 1236 și 1239 se pare că l-ar mai fi însoțit pe cardinalul Giacomo în diferite călătorii. Totuși, el a fost prezent în Oradea în 1241, când tătarii au invadat Ungaria. Spre deosebire de episcopul de Oradea, care fuge în Occident din calea tătarilor, Rogerius rămâne și își caută adăpost în împrejurimi. În cele din urmă este capturat de către tătari, din mâinile cărora reușește să evadeze abia în timpul retragerii din 1242. Odată scăpat, se întoarce la Roma unde cere o nouă funcție, dat fiind faptul că Oradea fusese distrusă de către tătari. Astfel, Rogerius este numit arhidiacon al catedralei din Sopron, Ungaria, unde ajunge în anul 1243. Aici își scrie, cel mai probabil și opera, *Epistola in miserabile carmen*, dedicată cardinalului Giacomo di Pecorari. După moartea acestuia din iunie 1244, Rogerius ajunge în serviciul cardinalului Ioan de Toledo, în compania căruia va avea să participe la conciliul de la Lyon în 1245, deja în calitate de canonic de Zagreb (Bak și Rady, *Introducere* la Master Roger 2010, XLIII-XLIV). Profesorul Damian explicitează importanța prezenței lui Rogerius la Lyon prin mențiunea că pe agenda conciliului se afla și organizarea apărării împotriva tătarilor (Damian, 2021, 73).¹ În anul 1249, moare arhiepiscopul de Split, Ugrin, iar Rogerius este numit drept succesor al acestuia. Rogerius ajunge în Split în 1250 și ocupă tronul arhiepiscopal până în 1266, când moare din cauza unei forme severe de gută (Bak și Rady, *Introducere* la Master Roger 2010, XLIV).

Opera lui Rogerius, *Epistola in miserabile carmen*, este un document cu o importanță istorică aparte, întrucât aruncă raze de lumină asupra mării invazii tătare din secolul al XIII-lea, din perspectiva unui martor ocular (Damian, 2021, 72). Textul poate fi împărțit în două segmente, cel dintâi ar fi constituit din primele 14 capitole, care se ocupă de situația politică din Ungaria, așa cum era aceasta înainte de invazia tătară. Cel de-al doilea segment ar îngloba următoarele 36 de capitole, care descriu evenimentele din anii 1241-1242. O parte semnificativă a celui de-al doilea segment se

¹ Rogerius fusese martor direct al invaziei tătare, mai mult, își așterne în scris experiența, probabil chiar în vederea participării la conciliu. În acest sens, Damian atrage atenția cu privire la faptul că Rogerius se declară el însuși „expert” în această problemă (Damian, 2021, 73), (cf. Master Roger, 2010, 134).

canalizează pe experiența personală a lui Rogerius ca participant la evenimentul invaziei tătare (Bak și Rady, *Introducere la Master Roger* 2010, XLV).¹

La nivel structural, *Epistola in miserabile carmen* prezintă caracteristicile scolasticii medievale, analiza autorului desfășurându-se pe capitole cu scopuri bine delimitate, după modelul Universităților medievale.² Așadar, deși nu avem informații univoce cu privire la parcursul academic al lui Rogerius, din structura epistolei sale reiese familiaritatea cu metodologia universitară medievală. Educația sa înaltă este evidențiată însă nu doar de structura operei sale, cât mai ales de stilul literar elevat pe care îl dovedește, și care ne trimite spre o formație universitară eclezială, deopotrivă juridică și literară (Damian, 2021, 73).

Despre finețea stilului lui Rogerius și despre subtilitățile compoziționale ale operei sale a scris profesorul Damian (Damian, 2021, 74-75). Acest aspect al operei rogeriene nu ține însă în mod direct de tema noastră. Totuși, trebuie să reținem grija cu care Rogerius își așterne experiența în scris și atenția sa la detalii compoziționale care astăzi ar putea trece drept neînsemnate. Observând minuțiozitatea autorului la nivel stilistic, vom putea înțelege subtilitatea aluziilor sale teologice. Această atitudine a autorului față de opera sa este cea care fundamentează și legitimează analiza propusă de către noi în cele ce urmează, în vederea trasării conturului unui profil teologic al lui Rogerius.

În ceea ce privește tradiția textuală a operei lui Rogerius, ne aflăm în fața unei situații aparte. Anume, nu s-a păstrat până în prezent manuscrisul original, nici vreuna dintre copiile timpurii ale acestuia. Cea mai veche sursă a epistolei sale este *editio princeps*, publicată la Brno în 1488, aproximativ 240 de ani mai târziu de la redactarea manuscrisului autograf. Această ediție a fost reeditată câteva luni mai târziu și publicată tot în 1488, la Augsburg. În ambele cazuri, opera lui Rogerius nu se bucură de o tipărire de sine stătătoare, ci este inclusă, ca appendice, în *Chronica Hungarorum* a lui János Thuróczi (Damian, 2021, 72).

3. Citarea biblică în *Epistola in miserabile carmen*

3.1. Preliminarii

Capitolul de față reprezintă partea centrală a lucrării noastre. Pe parcursul acestuia vom desfășura analiza citării biblice la Rogerius cu scopul de a trasa câteva

¹ Profesorul Damian atrage atenția asupra faptului că pregnanța caracteristicilor autobiografice din opera lui Rogerius reprezintă un fenomen cu totul aparte pentru Evul Mediu, căruia genul literar al biografiei nu îi este tocmai propriu (Damian, 2021, 73). În aceeași direcție, editorii Bak și Rady, afirmă că investigarea situației politice a Ungariei pe care Rogerius o întreprinde cu scopul de a identifica motivele eșecului militar împotriva tătarilor este, de asemenea, un demers aparte pentru un cleric medieval. În mod normal, eșecurile de acest gen sau calamităților naturale li se găseau cauze morale, religioase (Bak și Rady, *Introducere la Master Roger* 2010, XLV). Această observație este relevantă nu doar pentru aprecierea istorico-literară a operei lui Rogerius, cât și pentru profilul său teologic, întrucât aduce în atenție un element care va echilibra aluziile sale eshatologice, pe care le vom discuta ulterior.

² Se pot observa astfel capitole de context, relatări explicative (quomodo), cauze (causae), eventuale soluții (responsiones) și cataloage de nume (e.g. clerici uciși, Master Roger 2010, 186-190).

concluzii cu privire la profilul teologic al autorului. Ca text suport pentru *Epistola in miserabile carmen* vom folosi ediția lui Bak și Rady (Master Roger, 2010).

Înainte de a trece la analiză se cuvine să prezentăm însă câteva considerații preliminare cu privire la citatele biblice ale lui Rogerius pentru a clarifica modalitatea concretă în care autorul întrebuințează textul biblic, modalitate care diferă de uzanța normală de astăzi. Pentru omul contemporan, obișnuit să citeze după norme clare și stricte, practica citării așa cum apare ea în Evul Mediu ar putea crea confuzie. În acest sens, Jeanette Beer, în urma prezentării unui studiu de caz comprehensiv realizat pe marginea unei selecții de opere medievale din secolele IX-XIII, atrage atenția că aplicarea anacronică a standardelor metodologice contemporane în analiza unei opere medievale se va dovedi falimentară, întrucât o astfel de abordare va ignora falia contextuală de sute de ani dintre perioada textului analizat și perioada metodologiei de analiză (Beer, 2014, 104-109).

Rogerius nu face excepție de la cutuma citării medievale. În acest sens, din punct de vedere critic, nu putem vorbi despre citate propriu-zise. Rogerius nu pune ghilimele, nu marchează în nici un fel intercalarea unui text de proveniență externă¹ și nu utilizează formele gramaticale exacte ale textului biblic citat. Din moment ce editorii lui Rogerius (în cazul de față Bak și Rady) nu identifică, sau cel puțin nu indică ediția Bibliei pe baza căreia au identificat citatele biblice în *Epistola in miserabile carmen*, singura metodă să demonstrăm faptul că autorul se abate formal de la textul biblic este să recurgem la edițiile disponibile ale Vulgatei și la comparația cu textele grecești. Așadar, am ales 3 din cele 22 de citate identificate de Bak și Rady pentru a le analiza din punct de vedere formal.

Rogerius ²	„Exacuit gladium velut fulgur” (Deuteronom 32:41) (Master Roger, 2010,132)
LXX	„ὅτι παροχθῶν ὡς ἀστραπὴν τὴν μάχαιράν μου, καὶ ἀνθέξεται κρίματος ἡ χεὶρ μου, καὶ ἀνταποδώσω δίκην τοῖς ἐχθροῖς καὶ τοῖς μισοῦσίν με ἀνταποδώσω.”
VUL	„si acuero ut <i>fulgur gladium</i> meum et arripuerit iudicium manus mea reddam ultionem hostibus meis et his qui oderunt me retribuam”

Rogerius	„Limo eorum oculos non linivit” (Ioan 9:6) (Master Roger, 2010, 132)
NA 28	„Ταῦτα εἰπὼν ἔπτυσεν χαμαὶ καὶ ἐποίησεν πηλὸν ἐκ τοῦ πτύσματος καὶ ἐπέχρισεν αὐτοῦ τὸν πηλὸν ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς”

¹ Cel puțin, nu după cum reiese din cele două ediții din 1488 (Brno și Augsburg).

² Pentru citatele lui Rogerius am extras strict cuvintele marcate cu italic de către editori și căreia le este atribuită trimiterea la textul biblic. De asemenea, am găsit de cuviință să alegem cele mai complexe citate în redarea lui Rogerius în detrimentul celor de tip sintagmă.

VUL	„haec cum dixisset expuit in terram et fecit lutum ex sputo et <i>linuit</i> lutum super <i>oculos eius</i> ”
Rogierius	„plena populo [sedet] sola” (Plângeri 1:1) (Master Roger, 2010, 134)
LXX	„Καὶ ἐγένετο μετὰ τὸ αἰχμαλωτισθῆναι τὸν Ἰσραὴλ καὶ Ἱερουσαλὴμ ἐρημωθῆναι ἐκάθισεν Ἱερεμίας κλαίων καὶ ἐθρήνησεν τὸν θρῆνον τοῦτον ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ καὶ εἶπεν Πῶς ἐκάθισεν μόνη ἡ πόλις ἡ πεπληθυμμένη λαῶν; ἐγενήθη ὥς χήρα πεπληθυμμένη ἐν ἔθνεσιν, ἄρχουσα ἐν χώραις ἐγενήθη εἰς φόρον.”
VUL	„Quomodo <i>sedit sola civitas plena populo</i> facta est quasi vidua domina gentium princeps provinciarum facta est sub tributo”

În primul exemplu avem de-a face cu o citare a unui text din Deuteronom, în acest caz editorii marchează cu italic cele 4 cuvinte de mai sus. Verbul „exacuit” este un exemplu de modificare a textului biblic de către autor, întrucât folosește un sinonim al verbului.¹ În plus, vorbim și despre o diferență morfologică, anume, verbul *acuero* din Vulgata este la indicativ, viitor anterior, persoana I, singular, pe când verbul *exacuit* utilizat de Rogierius este la indicativ, perfect, persoana a III-a, singular. De asemenea, există și o diferență în privința adverbului care în Vulgata este redat prin *ut*, pe când la Rogierius prin *velut* – fiind vorba, iarăși, despre o echivalență semantică. Septuaginta confirmă redarea Vulgatei în detrimentul redării lui Rogierius.²

Cât privește cel de-al doilea exemplu, dintre cele șase cuvinte marcate ca citat de către editori se regăsesc doar 3 în textul Vulgatei, și acelea diferite formal. În cazul verbului, se pare că este din nou vorba despre două sinonime, de data aceasta ambele la indicativ, perfect, persoana a III-a singular, cu două deosebiri, anume că Vulgata utilizează un verb de conjugarea a doua (lineo, linere), pe când Rogierius întrebuințează un verb de conjugarea a patra (linio, linire) și că la Rogierius verbul este negat. În cazul pronumelui *is, ea, id*, în Vulgata avem forma de genitiv singular – *eius*, pe când la Rogierius forma de genitiv plural – *eorum*. O ultimă diferență are în vedere substantivele limo (nom. limus) și lutum (nom. lutum) – sinonime care desemnează pământul, noroiul. Diferența dintre cele două este aceea că Rogierius redă limo la cazul ablativ, pe când Vulgata îl redă la acuzativ. Atât contextul (vindecarea orbului din naștere), cât și textul grec fundamentează forma de singular a pronumelui *is, ea, id*.

Al treilea exemplu este un caz mai rar în care Rogierius citează un fragment dintr-un verset aproape *verbatim*. Singura diferență este la nivelul verbului, pe care însă editorii nu îl marchează cu italic (ca fiind citat) – drept pentru care și noi l-am redat între paranteze. Diferența dintre *sedit* (VUL) și *sedet* (Rogierius) este de timp – în

¹ *Acuere* și *exacuere* sunt sinonime și înseamnă ambele „a ascuți”, se poate observa și rădăcina comună a celor două verbe (Guțu, 2023, 35, 457).

² Παροξυνῶ – indicativ, viitor, persoana I, singular.

primul caz vorbim despre indicativ, perfect, persoana a III-a, singular, pe când în cel de-al doilea caz avem de-a face cu un indicativ, prezent, persoana a III-a, singular.¹

Este limpede, așadar, chiar și în lipsa identificării ediției Bibliei pe care a citat-o Rogerius, faptul că acesta modifică, sau mai degrabă adaptează textul biblic discursului său.²

În ceea ce privește aspectul general al citării, după cum am putut observa și în exemplele de mai sus, forma citatelor nu este una tocmai convențională practicii curente. Concret, Rogerius nu citează versete întregi, ci doar fragmente – uneori mai scurte alteori mai lungi. Fragmentele citate de Rogerius variază de la 2 la 6 cuvinte preluate din textul biblic. Uneori aceste fragmente sunt propoziții (i.e. includ un predicat), alte ori sunt doar sintagme nominale de 2-3 cuvinte.³ În această situație, dacă am aplica strict criteriile practicii moderne de citare am ajunge la concluzia că este vorba de o coincidență, sau cel mult de o parafrază mai mult sau mai puțin voită. Ținând cont de faptul că vorbim însă despre o operă medievală, vom considera că este într-adevăr vorba despre citare, iar forma lacunară și aluzivă în care Rogerius citează va constitui un indiciu important în determinarea scopului cu care acesta utilizează textul biblic în discursul său.⁴

Pentru o înțelegere mai aprofundată a practicii de citare medievală și a taxonomiilor aferente acesteia este util studiul autoarelor Monika Kirner-Ludwig și Iris Zimmermann. Acestea explică în ce fel autorii medievali întrebuințau alte opere în propriile scrieri și disting între 3 metode: *citation*, *quotation* și *other intertextual references/allusions*. Din punctul nostru de vedere, modul în care Rogerius citează Biblia se încadrează în cea de-a treia categorie, ce cuprinde referiri sau aluzii vagi (Kirner – Ludwig și Zimmermann, 2015, 3). Motivele care stau în spatele acestei clasificări sunt lipsa vreunei separări între textul propriu-zis și citat, lipsa menționării sursei, lipsa unor *verba dicendi* care ar putea marca un citat indirect, scurtimea și inexactitatea fragmentelor preluate. Cu toate acestea, nu poate fi negată intenția lui

¹ Verbul echivalent din Septuaginta este *ἐγένετο* – formă de indicativ, aorist, diateza medie, persoana a III-a, singular, de la verbul *γίνομαι* – din punctul nostru de vedere, în situația de față, această formă verbală suportă atât traducerea la perfect, cât și cea la prezent. Această ambivalență traductologică se bazează pe aria semantică a verbului *γίνομαι* care comportă o nuanță dinamică și înseamnă *a deveni* (Liddell și Scott, 1996, 349), pe când *sedere* comportă o nuanță statică, însemnând a ședea, a fi așezat, a (fi) fixat (Guțu, 2023, 1205-1206). Astfel, *sedere* nu redă atât acțiunea de devenire a verbului *γίνομαι*, cât rezultatul acesteia – rezultatul putând fi deci redat atât prin perfect, cât și prin prezent.

² Despre scopul acestor adaptări vom discuta mai jos, când vom aborda rolul funcțional al citatelor în cadrul discursului.

³ Câteva exemple de sintagme (fără predicat) preluate de către Rogerius din textul biblic sunt următoarele: *regi regum* (1 Tim. 6:15; Master Roger, 2010, 132), *in virga*; *in verberibus* (Ps. 88:33; Master Roger, 2010, 132), *sub tributo* (Plg. 1:1; Master Roger, 2010, 134).

⁴ Faptul că Rogerius, așa cum am văzut în capitolul anterior, este un autor educat și atent la detalii, coroborat cu observațiile legate de modalitatea aluzivă de citare ne vor conduce în subpunctele următoare către câteva concluzii concrete legate valențele teologice ale discursului său, pe de-o parte, și către câteva caracteristici ale profilului său teologic, pe de altă parte.

Rogierius de a cita sau de a parafraza textul biblic. Despre concluziile care se pot desprinde din această intenție vom discuta mai jos.

3.2. Selecția cărților biblice citate și relevanța acestora pentru profilul autorului

Un prim aspect relevant în trasarea profilului teologic al lui Rogierius pe baza citatelor biblice este analiza selecției cărților biblice citate. În canonul biblic sunt 73 de cărți. Dintre acestea unele au o importanță centrală, iar altele o importanță secundară. Importanța lor se distinge, de pildă, prin frecvența cu care textele lor sunt curpinse în lecturile liturgice, cu care sunt abordate în predici și în tratate de teologie și prin gradul în care sunt citite și cunoscute de către credincioși. La scară largă, o asemenea diferență se poate observa între Vechiul și Noul Testament. Pentru creștini, deși Vechiul Testament este parte din Sfânta Scriptură, considerat inspirat de către Dumnezeu și parte a Revelației divine, totuși este pe un plan secundar la nivel liturgic și omiletic, unde primează Evangheliile și epistolele pauline.

Ca atare, analiza selecției cărților biblice citate este în măsură să ne dezvăluie caracteristici ale profilului teologic al autorului, dar și nivelul de educație teologică al destinatarilor.

Epistola in miserabile carmen conține 22 de citate biblice, după cum urmează: *Deuteronom* (3): 32:24, 32:41, 32:42; *Psalmi* (3): 62:12, 88:33, 106:27; *Isaia* (1): 34:5; *Plângerile lui Ieremia* (4): 1:1 (de 2 ori), 1:12, 5:5; *Daniel* (1): 7:25; *Iona* (1): 2:11; *Zaharia* (1): 10:12; *Matei* (5): 2:10, 24:15 (de două ori); 26:24, 27:8; *Ioan* (2): 9:6; 13:8; *I Timotei* (1): 6:15.

O primă observație este aceea că citatele veterotestamentare (14) sunt preponderente față de cele nouotestamentare (8). Acest fapt este surprinzător din două motive. În primul rând, Rogierius, în calitate de cleric catolic, trebuie să fi fost mai familiar cu textul Noului Testament decât cu cel al Vechiului Testament, tocmai din pricina diferenței de pregnanță a celui dintâi față de cel din urmă în cult și în teologie. În al doilea rând, cititorii săi, fie clerici sau mireni, fie educați sau nu, ar fi receptat și înțeles mult mai bine referiri la Noul Testament, mai ales la Evangheliile, decât la Vechiul Testament. Această observație se va dovedi relevantă în următorul subpunct, unde vom vedea că rolul funcțional al citatelor biblice nu este tocmai cel la care ne-am așteptat, ci este unul aparte. Cu alte cuvinte, dacă Rogierius ar fi scris o lucrare catehetică, probabil ponderea citatelor ar fi înclinat către Noul Testament, dar el scrie o mărturie cu caracter istoric și valențe biografice.

O a doua observație este faptul că Rogierius, nu doar că citează cu precădere din Vechiul Testament, dar întrebuințează câteva dintre cărțile mai puțin cunoscute și mai puțin vehiculate ale Vechiului Testament, anume una dintre cărțile profeților minori, Zaharia, dar, mai cu seama cartea Plângerilor lui Ieremia. Asemenea opțiuni ne conduc către concluzia că Rogierius este foarte bine familiarizat cu textul biblic întrucât dovedește că este abil cu întregul text al Scripturii. Mai mult decât atât, familiaritatea sa cu Scriptura este evidențiată și de capacitatea sa de a integra într-un discurs non-teologic fragmente biblice preluate din texte de o notorietate secundară.

În cele din urmă, o ultimă observație care merită amintită este în legătură cu auditoriul lui Rogerius. Dat fiind faptul că citatele nu sunt marcate în vreun fel și faptul că acestea sunt scurte și adesea adaptate sintactic la contextul discursului său, ajungem la concluzia că inclusiv auditoriul operei lui Rogerius este unul educat, cu pregătire teologică, capabil să sesizeze aluziile subtile la textul biblic cu care autorul își îmbogățește discursul.

3.3. Rolul funcțional al citatelor biblice în cadrul discursului

Un alt aspect esențial pentru înțelegerea intenționalității autorului atunci când citează Biblia este analiza rolului funcțional al citatelor scripturistice în cadrul discursului. În mod normal, atunci când un cleric sau un teolog citează un text biblic o face cu un anumit scop, care vizează un rol funcțional. Acest rol funcțional are în vedere, de regulă, dimensiunea persuasivă a discursului și este de natură kerigmatică, hortativă, apologetică sau dogmatică. Astfel, se apelează la fragmente scripturistice relevante care sunt utilizate drept argument, exemplu sau precedent pentru teza pe care respectivul autor dorește să o expună într-o manieră cât mai convingătoare.

Opera lui Rogerius se dovedește astfel încă o dată ca fiind o lucrare aparte, întrucât citarea biblică nu se încadrează în maniera citării biblice obișnuite, care este guvernată de scopul argumentativ.

În cazul lui Rogerius, putem identifica trei roluri funcționale distincte pentru care autorul citează Biblia. Primul rol este unul de factură retorică și are în vedere *conferirea unei rezonanțe biblice discursului său*. Al doilea rol este de natură literară, sau chiar psihologică și vizează sporirea tragismului relatării. În cele din urmă, ultimul rol este acela de a propune la nivel aluziv anumite corelații între evenimentele contemporane relatate și perspectiva sa teologică cu privire la acestea, cu accente soteriologice și eshatologice.

Pentru primul caz, cel în care scopul cu care autorul utilizează anumite citate biblice este cel de a conferi o rezonanță biblică expunerii sale, avem citarea textelor din *1 Tim. 6:15*,¹ *In. 9:6*,² *Dt. 32:41*³ și *Ps. 88:33* (Master Roger, 2010, 132).⁴ Cele patru citate se găsesc în deschiderea operei, fiind evident faptul că autorul folosește exprimările acestea cu scopul de a augmenta tonul biblic al introducerii, sporind autoritatea și solemnitatea discursului. Acest scop este reliefat de inexistența vreunei teze care s-ar preta a fi argumentată prin citatele de față, pe de-o parte, iar, pe de altă parte, prin faptul că Rogerius nu citează textele respective in extenso, ci doar preia anumite sintagme din ele. Astfel, din textul *1 Tim. 6:15* preia 2 cuvinte, din textul *In.*

¹ „regi regum” – trimiterea scripturistică a citatului este eronat marcată pentru textul latin, nota de subsol a editorilor este decalată.

² „limo eorum oculos non linivit” – trimiterea scripturistică a citatului este eronat marcată pentru textul latin, nota de subsol a editorilor este decalată.

³ „exacuit gladium velut fulgur” – trimiterea scripturistică a citatului este eronat marcată pentru textul latin, nota de subsol a editorilor este decalată.

⁴ „in virga [...] in verberibus”.

9:6 preia 4 cuvinte, din *Dt.* 32:41 preia 4 cuvinte, iar din *Ps.* 88:33 preia 4 cuvinte. De asemenea, dintre aceste 4 citate, doar două (*Dt.* 32:41 și *In.* 9:6) conțin și un predicat.

Referitor la cel de-al doilea caz, în care rolul funcțional al citatelor scripturistice este acela de a spori tragismul relatării, sunt elocvente citatele din *Plângerile lui Ieremia* (Plg. 1:1,¹ 1:12,² 5:5³). Cartea plângerilor lui Ieremia descrie distrugerea Ierusalimului de către babilonieni. La nivel structural, cartea este o culegere de poeme care sunt menite să redea caznele prin care au trecut israeliții atât în momentul cuceririi babiloniene, cât și în perioada imediat ulterioară (Wilkins, 2010, 1-3). Aceste poeme întrebuițează o paletă largă de procedee stilistice menite să stârnească mila și compasiunea cititorului și să transmită pe cât posibil mesajul tragic al evenimentelor relatate în întreaga lor dimensiune dramatică (Wilkins, 2010, 218-224). Integrarea în discursul său despre distrugerea Ungariei de către tătari a unor fragmente biblice care redau lamentările profetului Ieremia în legătură cu distrugerea Ierusalimului de către babilonieni are scopul de a crea o punte tematică între cele două evenimente. Exprimarea jeluitoare și amarnică a profetului este transferată prin acest procedeu tragediei pe care o trăiește Rogerius. De asemenea, citarea fragmentelor din *Plângeri* contribuie la augumentarea retorică a dezastrului invaziei tătare prin echivalarea implicită a Ungariei cu Ierusalimul – cetatea lui Dumnezeu. Prin acest demers, distrugerea Ungariei dobândește valențe biblice – creștinii – noul Popor ales din Ungaria – chipul Ierusalimului, cad iarăși sub sabia crudă a păgânilor – atunci babilonieni, acum tătari. Acest procedeu este facilitat și de asemănarea tematică izbitoare dintre cele două scrieri – *Plângerile lui Ieremia* și *Epistola in miserabile carmen* a lui Rogerius. În afară de acestea, mai sunt relevante și citate precum *Dt.* 32:42,⁴ *Is.* 34:5,⁵ *Mt.* 27:8,⁶ care prin exprimarea plastică a violenței au capacitatea de a spori tensiunea tragică a discursului. În cazul acestor 3 citate este evident faptul că singurul scop al intercalării lor în relatare este acela de a conferi un contur mai pronunțat dimensiunii tragice a narațiunii, întrucât laitmotivul celor trei este cel al sângelui.

Cel din urmă caz presupune un rol funcțional al citatelor biblice de a propune la nivel aluziv corelații între evenimentele relatate și perspectiva teologică a lui Rogerius, mai ales în dimensiunile sale soteriologică și eshatologică. Pentru acest caz sunt elocvente citatele din cartea profetului Daniel⁷ și din Evanghelia după Matei, capitolul 24.⁸

Cartea Daniel s-a bucurat de o receptare amplă din antichitate și până la Renaștere. Daniel a fost îndeobște citit ca un autor apocaliptic, dar și mesianic (Collins,

¹ „plena populo [sedet] sola” și „sub tributo” (Master Roger, 2010, 134).

² „attendite et videte” (Master Roger, 2010, 206).

³ „Lassis requies non dabatur” (Master Roger, 2010, 222, 224).

⁴ „cruore inebriaverunt gladios [in] sanguine occisorum” (Master Roger, 2010, 210).

⁵ „inebriaverunt gladios suos” (Master Roger, 2010, 218).

⁶ „agrum sanguinis” (Master Roger, 2010, 212).

⁷ „tempus et dimidium temporis” *Dn.* 7:25 (Master Roger, 2010, 134).

⁸ „legentes intelligent” *Mt.* 24:15 (Master Roger, 2010, 134 și 142).

2001, 1-3). La nivel structural și tematic, cartea Daniel se aseamănă izbitor cu Apocalipsa lui Ioan. Dezvoltările teologice ale cărții Daniel au fost și sunt numeroase. De la Renaștere și până în prezent, cartea Daniel a fost subiectul studiilor istorico-critice, care au ajuns la concluzia că este vorba despre o scriere pseudo-epigrafă. Atenția cercetătorilor a virat astfel spre alte tipuri de lectură (Collins, 2001, 3-5). Pentru Rogerius este relevantă receptarea cărții Daniel în perioada prerenascentistă, în care autenticitatea ei încă nu fusese pusă la îndoială. Notorietatea cărții Daniel, așadar, în teologia clasică poate fi rezumată în două lecturi centrale – o lectură mesianică și o lectură eshatologică (Collins, 2001, 12-13).

Pe scurt, dimensiunea eshatologică a cărții Daniel rezidă în caracterul ei apocaliptic care se descifrează structural și tematic, de pildă, prin prezența viziunilor (*Dn. 7:1-28; Dn. 8:1-27; 10:4-21*), prin indicii cu privire la cronologia eshatologică (*Dn. 2:19-46; 9:24-27; 12:7*), prin caracterul ezoteric al scrierii (*Dn. 8:26; 9:21-23; 12:4; 12:9; 12:11*), componenta anghelologică pregnantă (*Dn. 4:10; 6:23; 8:16; 9:21; 10:13; 10:20-21; 12:1;*). Dimensiunea mesianică poate fi urmărită mai ales prin sintagma „Fiul Omului”, care apare în cadrul unei viziuni importante din capitolul 7, dar și într-o viziune din capitolul 10 (*Dn. 7:13-14; 10:18*). Relevanța mesianică a acestei sintagme poate fi înțeleasă însă doar în legătură cu numeroasele texte noutestamentare în care Mântuitorul Iisus Hristos se identifică drept „Fiul Omului” (e.g. Mt. 8:20, 9:6, 10:23, 11:19, 12:8, 12:32, 12:40; Mc. 2:10, 2:28, 8:31, 8:38; Lc. 5:24, 6:5, 6:22, 7:34; 1:51, 3:13, 3:14, 5:27, 6:27 ș.a.).

Concret, pentru Rogerius, ne interesează în special capitolul 7 al cărții Daniel, întrucât din acest capitol alege autorul să citeze. Capitolul 7 este unul de o densitate profetică și eshatologică aparte, fiind vorba, în întregime, despre relatarea unei viziuni apocaliptice. În prima parte a viziunii sunt prezentate 4 fiare (*Dn. 7:1-8*). În miezul viziunii apare Însuși Dumnezeu „Cel vechi de zile”, în ipostaza de judecător (*Dn. 7:9-10*). Odată cu apariția Judecătorului, celor patru fiare le este luată stăpânirea, iar vieții lor le este hotărât un sfârșit (*Dn. 7:11-12*). În miezul capitolului 7 apare ceea ce teologia clasică consideră a fi o profeție mesianică, adică acel „cineva ca Fiul Omului”, căruia i se dă toată stăpânirea și a cărui domnie nu are sfârșit (*Dn. 7:13-14*). Cea de-a doua parte a capitolului este rezervată tâlcuirii acestei vedenii de către o călăuză, un ghid spiritual, vag identificat de către profet ca fiind „unul dintre cei de față” (*Dn. 7:15-28*). Astfel, capitolul 7 conține toate caracteristicile unei scrieri apocaliptice: viziunea, caracterul ezoteric, călăuza care oferă cheia de lectură, cronologia eshatologică, domnia temporară a răului, victoria finală a binelui asupra răului.

În acest context, Rogerius citează o expresie din capitolul 7 al cărții Daniel, „tempus et dimidium temporis”, care în textul biblic este legată de cronologia evenimentelor de pe urmă și se referă la perioada în care puterea răului va domni pe pământ. În urma înțelegerii contextului biblic din care este preluată expresia, intenția lui Rogerius devine evidentă. Anume, autorul dorește să creeze o punte între evenimentele descrise de profet, domnia răului în lume și defăimarea numelui lui

Dumnezeu pe pământ și invazia tătară. Relevanța teologică a acestei asocieri va fi evidențiată în capitolul următor.

Până atunci, vom arăta că această aluzie nu este una întâmplătoare, ci este întărită de către Rogerius atât prin citatul preluat din Evanghelia lui Matei, capitolul 24, cât și printr-o aluzie lingvistică.

Capitolul 24 din Evanghelia lui Matei este, de asemenea, un capitol cu tematică eshatologică. În capitolul 21 are loc intrarea glorioasă a lui Iisus în Ierusalim, urmează episodul izgonirii vânzătorilor și schimbătorilor de bani din templu. În capitolul 22, Iisus vorbește la templu despre Împărăția cerurilor rostind parabola nunții fiului de împărat, apoi are loc discuția cu saducheei despre înviere pentru ca în cele din urmă Iisus să le demonstreze fariseilor că El este Mesia. Capitolul 23 redă diatriba lui Iisus împotriva fariseilor și a cărturarilor și se încheie cu o profecție a dărâmării Ierusalimului. În cele din urmă, capitolul 24 îl prezintă pe Iisus ieșind din templu și profetindu-le ucenicilor săi despre vremurile din urmă. Tema centrală a capitolului o reprezintă semnele vremii – adică evenimentele care vor marca sfârșitul. Dintre acestea, semnul cel mai evident, semnul final este precizat în capitolul 24 versetul 15, în care Mântuitorul îl citează tocmai pe profetul Daniel. Semnul despre care este vorba este prezența *urâciunii pustiirii* în locul cel sfânt – adică înlocuirea cultului divin din locașul de închinare al lui Dumnezeu – Templul sau Biserica – cu cultul unui dumnezeu fals – de regulă înțeles ca fiind Antihristul.¹ În acest context, Rogerius integrează în textul său despre distrugerea Ungariei de către tătari propoziția „[ut] legentes intelligant”, adică „[pentru ca] cei ce citesc să înțeleagă”. Această expresie nu este una oarecare întrucât apare cu recurență în textul biblic – uneori cu o formă ușor modificată, dar adesea cu un sens eshatologic pregnant, fiind cu precădere prezentă în Apocalipsa lui Ioan.² Această recurență este prezentă și în textul lui Rogerius prin faptul că este citat de două ori (Master Roger, 2010, 134 și 142). Considerăm că și în acest caz, este evident faptul că legătura dintre evenimentele eshatologice descrise în Evanghelia lui Matei, capitolul 24 și invazia tătară este una intenționată, cu atât mai mult cu cât versetul 15, cel citat de către Rogerius, conține un citat la cartea profetului Daniel, la rândul ei citată de către Rogerius.

În cele din urmă, ne rămâne să arătăm că intenționalitatea acestor corelații eshatologice pe care Rogerius le construiește este confirmată și de un alt aspect, de data aceasta lingvistic. Astfel, putem observa faptul că pe tot parcursul operei sale, Rogerius se referă la tătari prin termenul „tartaros”, termen ce pare să trimită la ideea de tartar – iad. La o primă vedere, fără a cunoaște precis termenul latin, am putea presupune că acesta este termenul propriu al neamului tătar în uz la acea vreme. Totuși, cel care elucidează acest mister este arhidiaconul Toma din Split, autor contemporan cu

¹ Această înlocuire a cultului divin cu cel al antihristului este prezentată ca semn al vremii și în 2 Tes. 2:3-4.

² „cine citește să înțeleagă” – Mt. 24:15, Mc. 13:14; „cine are urechi de auzit, să audă” (Mt. 11:15, 13:9; Mc. 4:9, 4:23, 7:16; Lc. 8:8, 14:35; Ap. 2:7, 2:11, 2:17, 2:29, 3:13, 3:22, 13:9).

Rogierius, și cunoscut al acestuia (Damian, 2023, 121-122). În cronică sa, în capitolul 37, intitulat „De natura Tatarorum”, Toma precizează următoarele:

„Hoc autem nomen Tartari non nomen est gentis proprium, sed a quadam aqua, que illorum preterfluit regionem, sic appellati sunt vel secundum quosdam tatar idem sonat quod multitudo.” (Thomas, 2006, 282).

Așadar, utilizarea termenului „tartaros” de către Rogierius nu este o uzanță comună pentru latina acelei vremi, ci reprezintă o particularitate stilistică menită să întărească dimensiunea eshatologică a mesajului său. Dacă însă am crede că aceasta este o pură coincidență, sau o simplă eroare repetată, putem găsi confirmarea intenției lui Rogierius de a crea acest joc de cuvinte chiar în opera sa, atunci când spune: „[...] quisquis ad manus ipsorum devenerit Tartarorum, si natus non fuisset, melius esset ei et sentiet se *non a Tartaris, sed in Tartaro detineri*.” (Master Roger, 2010, 134, subl. n.).

Acestea sunt rolurile funcționale ale citării biblice în scrierea lui Rogierius. Citatele biblice care nu au fost analizate explicit în acest subcapitol (Dt. 32:24, Ps. 106:27, Iona 2:11, Zah. 10:12, Mt. 2:10, Mt. 26:24, In. 13:8) se încadrează la primele două roluri, și deși o analiză aprofundată a lor ar putea evidenția și mai mult măiestria retorică a lui Rogierius, nu le vom aborda în prezentul studiu din rațiuni de spațiu.

3.4. Concluzii teologice pe baza citatelor biblice

Pe baza citatelor biblice întrebuițate de către Rogierius în discursul său pot fi evidențiate două teme teologice importante și poate fi identificată poziția autorului cu privire la acestea.

Prima dintre acestea este problema raportului dintre Israel și Biserică în calitate de entități spirituale și eshatologice. Astfel, în perioada veterotestamentară, toate profețiile cu privire la Israel, la Ierusalim, la poporul ales, erau înțelese în mod literal, ca referindu-se la poporul evreu. Odată cu venirea Mântuitorului Iisus Hristos, înțelegerea profețiilor veterotestamentare despre Israel au început să fie citite ca vorbind despre noul popor al lui Dumnezeu – Biserica. Această schimbare de perspectivă este specifică mai ales teologiei patristice, dar își găsește fundamentul și în Noul Testament. După cum am arătat într-un studiu despre milenarism, apostolii înșiși interpretează anumite texte veterotestamentare care citite literal s-ar referi la Israel, ca vorbind despre Biserică. În studiul respectiv am prezentat două astfel de cazuri. Primul caz este interpretarea hristologică a textului din Os. 11:1 de către evanghelistul Matei (Mt. 2:15). Cel de-al doilea caz este interpretarea de către apostolul Iacob a textului din Am. 9:11, care profețea ridicarea cortului lui David, ca referindu-se la înființarea Bisericii, în cadrul sinodului apostolic din FA. 15 (Ciurea, 2022, 167-169). Elementul de echilibru al acestui raport în teologia noutestamentară îl reprezintă textul din Rm. 9-11, care arată că deși Israelul și Biserica sunt entități diferite, ele vor converge în cele din urmă în una singură.

Cât privește teologia patristică, se poate observa accentul pregnant pe Biserică în lecturile profetice și eshatologice prin ceea ce este cunoscut drept *teologia înlocuirii*.

Un exemplu este Sfântul Iustin Martirul și Filosoful. Din dialogul său cu iudeul Trifon, citim următoarele: „Căci neamul israelit cel adevărat și duhovnicesc, [...], sîntem noi, cei care am fost aduși la Dumnezeu prin Hristos cel răstignit,” (Sfântul Iustin, 1980, 103-104). Un alt exemplu este Sfântul Augustin, care dă dovadă de o astfel de lectură, de pildă, în cartea a 17-a a *Cetății lui Dumnezeu*, unde explică mai multe texte veterotestamentare drept prefigurări ale unor realități mai înalte ce aveau să se descopere abia odată cu venirea lui Hristos – unul dintre acestea este preoția, care implicit trimite la Biserică (Saint Augustine, 2008, 40-43).

Rogierius se pare că subscrie într-o oarecare măsură acestui curent patristic clasic cu privire la raportul dintre Israel și Biserica în calitate de entități spirituale. Autorul corelează distrugerea Ierusalimului cu distrugerea Ungariei (înțeleasă de el ca popor creștin, deci popor al lui Dumnezeu) prin citarea Plângerilor lui Ieremia. Mai mult, tot cu referire la distrugerea catastrofică a Ungariei citează și o scriere eshatologică veterotestamentară, anume cartea Daniel. Din aceste două detalii, putem deduce că Rogierius, fără a dezvolta o teologie a înlocuirii, merge totuși, poate chiar din inerție, pe linia pregnantă a Bisericii față de Israel pe plan eshatologic și soteriologic.

Cea de-a doua temă teologică este eshatologia. Pentru această temă sunt relevante citatele din Dn. 7:25 și Mt. 24:15, ambele de natură eshatologică, așa cum am observat în subcapitolul anterior. Prin aceste două texte, Rogierius adăugă la dimensiunea istorică a discursului său și dimensiunea eshatologică. Dezastrul descris astfel nu reprezintă doar o catastrofă socială sau militară, ci dobândește valențe cosmice. Mai mult decât atât, ambele versete luate *in extenso* vorbesc un eveniment eshatologic, denumit în limbajul biblic *urâciunea pustiirii*. Urâciunea pustiirii, așa cum reiese din textele veterotestamentare, reprezintă încetarea celebrării liturgice a cultului divin de la Templu. Astfel, eshatologia iudaică și apoi cea creștină prevedea ca semn al sfârșitului istoriei întreruperea comunicării dintre umanitate și Dumnezeu prin cult. Prin această corelație teologică invazia tătară dobândește statutul eshatologic de *semn al vremii*, tătarii sunt înțeleși în ipostaza de vestitori ai apocalipsei, iar Rogierius se pune în poziția profetului, capabil să identifice aceste semne ale vremii. Nu putem să știm cu precizie cât de departe a intenționat autorul să-i trimită cu gândul pe cititori prin aceste corelații. Totuși, este evidentă intenția sa de a transmite un mesaj eshatologic, că sfârșitul e aproape, după cum reiese chiar din cuvintele sale, care acompaniază tocmai unul dintre citatele din Mt. 24:15:

„Quia non ad deprehensionem cuiquam vel derogationem, sed ad instructionem id potius examinavi, ut *legentes intelligent* et intelligentes credant, credentes teneant et tenentes percipiant, quod *prope sunt dies perditionis* et tempora properant ad non esse.” (Master Roger, 2010, 134, subl. n.).

4. Concluzii

În lucrarea de față am propus o analiză asupra operei *Epistola in miserabile carmen* a lui Rogierius din Apulia din perspectiva studiilor biblice, cu scopul de a lărgi

orizontul cunoașterii scrierii și cu scopul de a contribui la dezvoltarea biografiei intelectuale a autorului.

În capitolul preliminar, dedicat considerațiilor generale, am prezentat o sinteză biografică despre autor și câteva informații generale despre *Epistola in miserabile carmen*, pentru a facilita acomodarea cititorilor cu subiectul.

În capitolul consacrat citării biblice, am analizat modul în care Rogerius a utilizat Biblia în discursul său sub mai multe aspecte.

În primul rând, am făcut o incursiune în practica citării medievale și am prezentat câteva aspecte formale cu privire la citarea biblică a lui Rogerius, anume: citatele nu sunt marcate, sunt scurte (între 2 și 6 cuvinte), o bună parte dintre ele nu sunt nici măcar construcții predicative, citatele sunt adaptate morfo-sintactic la nevoile impuse de contextul discursului autorului. Acest ultim aspect a fost evidențiat prin analiza filologică a trei exemple.

În al doilea rând, am prezentat o perspectivă de ansamblu cu privire la citatele biblice utilizate de către Rogerius. Astfel, am observat cum Rogerius citează cu preponderență din Vechiul Testament, ceea ce reprezintă o practică aparte pentru un cleric sau teolog. Acest fapt se explică prin scopul cu care autorul utilizează textul biblic, și care nu este unul pastoral sau catehetic. De asemenea, am observat că dintre cărțile biblice citate fac parte și câteva cărți mai puțin cunoscute și vehiculate, anume: cartea profetului Zaharia și cartea Plângerile lui Ieremia. Acest detaliu ne-a trimis, așadar, către concluzia că Rogerius este un bun cunoscător al Scripturii nu doar pentru că se referă la aceste texte de notorietate secundară, ci și pentru faptul că are capacitatea de a le integra în opera sa cu naturalețe. Totodată, faptul că citatele sale nu sunt marcate în vreun fel și faptul că sunt modificate morfo-sintactic evidențiază faptul că și auditoriul lui Rogerius este unul educat din punct de vedere teologic și capabil să priceapă aceste aluzii de factură biblică.

În al treilea rând, am abordat problema rolului funcțional al citatelor în cadrul discursului. Astfel, am observat că Rogerius citează biblia cu trei scopuri, sau citatele lui au trei roluri, anume: *conferirea unei rezonanțe biblice discursului, sporirea tragismului relatării, propunerea unor corelații între evenimentele relatate și perspectiva teologică a lui Rogerius asupra lor*. Pentru fiecare dintre aceste roluri au fost oferite exemple, dar accentul a fost pus pe ultimul rol acolo unde ne-am ocupat de citatele cu relevanță eshatologică din Dn. 7 și Mt. 24, oferind contextul biblic necesar înțelegerii importanței unor astfel de citate.

În cele din urmă, am arătat cum pe baza citatelor biblice din opera lui Rogerius se pot identifica două teme teologice de importanță centrală, anume: raportul dintre Israel și Biserică în calitate de entități spirituale și eshatologia. Mai mult decât atât, am observat cum prin intermediul acestor citate se poate deduce și poziția autorului cu privire la temele respective. Astfel, referitor la raportul dintre Israel și Biserică drept entități spirituale am arătat că Rogerius se aliniază direcției patristice clasice care oferă o importanță pregnantă Bisericii. În legătură cu tema eshatologiei, am indicat cum

componenta eshatologică a textului conferă evenimentului istoric relatat – invazia tătară – proporții cosmice prin statutul sugerat de *semn al vremii*.

În ceea ce privește eventuale direcții viitoare de cercetare, considerăm oportună o analiză aprofundată a fiecărui citat biblic în parte, ținând cont de contextul în care apare fiecare în textul rogerian, mai cu seamă a celor pe care le-am lăsat de-o parte în prezenta lucrare. De asemenea, considerăm relevantă o analiză literară comparativă la nivel tematic și stilistic între *Epistola in miserabile carmen* și Plângerile lui Ieremia. Nu în ultimul rând, analiza citării biblice la Rogerius ar putea fi nuanțată și înțeleasă mai autentic prin comparații cu analize similare la autori medievali asemănători.

În concluzie, analiza citării biblice în *Epistola in miserabile carmen* ne dezvăluie un autor educat, bine pregătit teologic, cu o gândire profundă și cu un simț al subtilității aparte, capabil să îmbine elemente narrative, retorice și teologice într-o viziune complexă asupra evenimentelor relatate. Considerăm că aceștia sunt primii pași în conturarea unui profil teologic al autorului. Rogerius din Apulia rămâne, așadar, un autor aparte, care prin opera sa reușește încă să ne ofere perspective valoroase asupra gândirii și spiritualității Europei medievale.

Referințe bibliografice

- Beer, Jeanette. 2014. *In their own words. Practices of quotation in early medieval history-writing*. Toronto: University of Toronto Press.
- Berend, Nora. 2001. *At the Gate of Christendom. Jews, Muslims and 'Pagans' in Medieval Hungary, c. 1000 – c. 1300*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ciurea, Dumitru-Adrian. 2022. *Adveniat Regnum Tuum. The Millenium between Relevance and Mystery*, in *Teologia*, 4, vol. 93, p. 144-179.
- Collins, John. 2001. *Current Issues in the study of Daniel*, in *The Book of Daniel. Composition and Reception*. Edited by John Collins and Peter Flint. Leiden, Boston, Köln: Brill.
- Damian, Iulian Mihai. 2021. „*Terra sanguine rubricata*” sau *Rogierius de Apulia și memoria selectivă a unui dezastru*, în *Questiones Romanicae*, IX, vol. 1, p. 70-85.
- Damian, Iulian Mihai. 2023. *O identitate latină în viziunea lui Rogerius din Apulia și Toma din Split*, în *Quaestiones Romanicae*, X, vol. 1, p. 118-131.
- Engel, Pál. 2001. *The Realm of St Stephen. A History of Medieval Hungary, 895-1526*. In English by Tamás Pálosfalvi. English edition by Andrew Ayton. London: I.B. Tauris Publishers.
- Karademir, Perihan. 2023. *Military activities of the Mongol Empire in Romania: 1241 Mongol Western Campaign*, in *Türkiye-Romania Joint Military History Symposium*. Istanbul: Turkish National Defense University.
- Kirner-Ludwig, Monika and Zimmermann, Iris. 2015. *Quoting and Plagiarising – Concepts of Both Now and Then?*, in *The Pragmatics of Quoting Now and Then*. Edited by Jenny Arendholz, Wolfram Bublitz and Monika Kirner-Ludwig, p. 291-318. Berlin, München, Boston: De Gruyter Mouton.
- Sălăgean, Tudor. 2007. *Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIII-lea. Afirmarea regimului congregațional*. Cluj-Napoca: Centrul de Studii Transilvane.
- Sălăgean, Tudor. 2016. *Transylvania in the Second Half of the Thirteenth Century. The Rise of the Congregational System*. Leiden: Brill.
- Wilkins, Laurence. 2010. *The Book of Lamentations and the Social World of Judah in the Neo-Babylonian Era*. Piscataway: Gorgias Press.

Surse

- Master Roger. 2010. *Magistri Rogerii Epistola in Miserabile Carmen super destructione regni Hungarie per Tartaros facta / Master Roger's Epistle to the Sorrowful Lament upon the Destruction of the Kingdom of Hungary by the Tatars*. Translated and annotated by János M. Bak and Martyn Rady. Budapest: CEU Press.
- Rogerus. 1935. *Carmen miserabile / Cântecul de jale de Rogerius*. În românește de G. Popa-Lisseanu, în *Fontes Historiae Dacoromanorum / Izvoarele Istoriei Românilor*, vol. V. București: tipografia Bucovina.
- Rogerus. 2006. *Carmen miserabile / Cântecul de jale de Rogerius*. În românește de G. Popa-Lisseanu, ediție anastatică, cuvânt înainte de Doru Manta, postfață de Emanuel Engel. Oradea: Editura Arc.
- Rogerus. 2020. *Carmen miserabile / Cântecul de jale de Rogerius*, în *Izvoarele istoriei românilor / Fontes Historiae Daco-Romanorum*, ed. G. Popa-Lisseanu. Ediție îngrijită și prefață de Mircea Popa. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință.
- Saint Augustine. 1954. *The City of God Books XVII-XXII*. In English by Gerald G. Walsh, Daniel J. Honan. Washington D.C.: The Catholic University of America Press.
- Sfântul Iustin. 1980. *Dialogul cu iudeul Tripon*. colecția Părinți și Scriitori bisericești, vol. 2, în română de T. Bodogae, O. Căciulă, D. Fecioru. București: EIBMBOR, 1980.

Dicționare

- Guțu, Gheorghe, 2023. *Dicționar Latin-Român*. Ediția a III-a. București: Humanitas.
- Liddell, Henry and Robert Scott, 1996. *A Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press.

Abrevieri

- NA28 – Aland, Barbara, Kurt Aland, Johannes Karavidopoulos, Carlo M. Martini, and Bruce M. Metzger, eds. 2012. *Nestle-Aland – Novum Testamentum Graece*. 28th revised edition. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- LXX – Rahlfs, Alfred and Robert Hanhart, eds. 2007. *Septuaginta*. Second edition. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- VUL – Weber, Robert and Roger Gryson, eds. 2007. *Biblia Sacra Vulgata*. Fifth edition. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.